

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De staat van de civil society [I]

Red het middenveld

door *Gerrit de Jong*

De auteur is lid van de Algemene Rekenkamer en van de redactie van CDV.

Nu het kapitalisme zich van zijn slechtste kant laat zien klinkt alom de roep voor een opleving van het Rijnlandse model. Dat model staat immers voor zelfredzaamheid, betrokkenheid en zelfregulering. Hoe kun je het beter hebben voor hen die geloven in soevereiniteit in eigen kring en subsidiariteit?

Toch is het de vraag of dat brede maatschappelijk middenveld tussen staat en markt waar al dit moois groeit en bloeit nog wel dezelfde veerkracht en originaliteit bezit die er vanouds aan wordt toegeschreven.

De arbeidsmarkt is na de geleide loonpolitiek alweer vele jaren het vrije werkteerrein van sociale partners. Maar je kunt je afvragen of daarmee het algemeen belang het meest is gediend. De arbeidsmarkt is geen stilstaand water; in- en uitstroom is krachtig en ook de conjunctuur houdt soms stevig huis. Dat vraagt om aanpassing, en aanpassing gaat grofweg op via de hoeveelheid (dan fluctueert de werkloosheid) of via de prijzen (dan gaan de lonen op en neer). Loonaanpassing ligt dicht bij het algemeen belang dan oplopende werkloosheid, omdat bij loonaanpassing de schade wordt verdeeld

over alle betrokkenen en bij werkloosheid de ellende bij een beperkte groep wordt neergelegd. Toch wordt in de polder bijna altijd gekozen voor de hoeveelheidsaanpassing. Zittende werknemers worden beschermd, koopkracht en verkregen rechten zijn een heilige koe en de aanpassing wordt gezocht in werkloosheid. Daar staan dan wel generuze uitkeringen tegenover.

De loonkosten op het minimumniveau zijn zo hoog dat velen werkloos aan de kant staan. Niet omdat ze niet willen werken, maar omdat ze geen kans krijgen. Hun arbeidsproductiviteit is te laag om de minimale loonkosten goed te maken en daarom is men gedwongen werkloos. De discussie om de loonkosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt te verlagen met behoud van het netto besteedbaar loon is een langdurige litanie in de polder, maar leidt nog tot niets. Voor oudere werknemers geldt in wezen hetzelfde. In de arbeidsovereenkomsten wordt naar leeftijd beloond: hoe ouder, hoe meer loon, ook als de arbeidsproductiviteit daalt. Gevolg is dat, als een oudere werknemer, zo boven de 45 jaar, werkloos wordt, de kans op terugkeer op de arbeidsmarkt minimaal is en hij verder zijn leven gedwongen werkloos zal moeten slijten.

In het Rijnland wordt de zittende oudere werknemer beschermd en de werkloze buitenstaander afgekocht. Van onze gas-

voorraad is op de staatsbalans niets terug te vinden, maar we hebben wel meer dan 25 jaar een kwart van de beroepsbevolking uit de staatskas een uitkering toegekend. De polder is niet synoniem meer met het algemeen belang. Daar kan men op reageren met een preek met veel moraal en zelfregulering erin, maar het is veel verstandiger er institutionele veranderingen aan toe te voegen. Collectieve arbeidsovereenkomsten die buitenstaanders onnodig treffen hoeven niet verbindend te worden verklaard, de wig tussen bruto loonkosten en nettoloon aan de onderkant van de markt kan worden verkleind, de toegang tot een uitkering kan worden vernauwd en het sanctiebeleid kan streng maar rechtvaardig zijn.

* * *

Het maatschappelijk middenveld dat zich bezighoudt met zorg, woningen en onderwijs is de laatste decennia eveneens ingrijpend gewijzigd. De 'managerial revolution' die James Burnham ons al in 1941 voorspelde is uiteindelijk ook aangekomen op het middenveld. Ooit was het middenveld bezit van de betrokkenen die een gezamenlijk belang hadden en daarvoor wilden opkomen. Sint Jozef en Patrimonium waren er door en voor de huurders; het Diaconessenhuis en het Sint Antonius werden mede bestuurd vanuit de kerken en de christelijke school was van de ouders. Hoe anders is dat geworden. De financiering van het middenveld is geheel gereguleerd door de overheid. De band met de mensen om wie het was begonnen werd doorgesneden en de machtige aanbieders van zorg, onderwijs en sociale huurwoningen bepaalden wat goed was voor de klanten, tot en met de wachtlijsten toe. Besturen werden op afstand gezet, directeuren werden bestuurders en zetten fusies door, de C werd van de muur gehaald en de professional deed een stap terug. Eén ding hadden alle instellingen met elkaar gemeen:

zodra de tegenmacht van de ledenvergadering was opgedoekt en het toezicht verzwakt werden allereerst de vergoedingen voor de managers opgetrokken tot een voorheen ongedacht niveau. Tonnen worden er opgestreken door directeuren van ziekenhuizen, woningcorporaties en hogescholen. En binnenkort gaan ook ongetwijfeld de scholen voor voortgezet onderwijs en primair onderwijs genieten van zwaar betaalde bestuurders. En dat alles om de publieke zaak te dienen. Er zit iets niet goed op dat middenveld. Ook hier kan de remedie niet alleen bestaan in een beroep op een betere moraal en het aanroepen van de voordelen van zelfregulering. De concurrentie in deze maatschappelijke sectoren met haar regionale monopolies zal nooit zo tot wasdom kunnen komen dat daar een voldoende nivellerende werking op de prijzen zal uitgaan. Het zal altijd gaan om gereguleerde concurrentie.

* * *

Ook hier zullen de instituties moeten worden aangepast om instellingen met een maatschappelijke taak in te kaderen binnen een verantwoordelijke maatschappij. De maatschappelijke onderneming is al meer dan tien jaar in discussie en het wetsontwerp dat deze nieuwe rechtsvorm voor het middenveld regelt mag zo langzamerhand wel eens worden ingediend. Vermenging van maatschappelijke taken met commerciële activiteiten moet worden uitgebannen. De publiek gefinancierde poot wordt altijd door de commerciële afdeling uitgezogen. En als banken een maatschappelijke functie hebben mag dat aandeelhouderschap van de overheid wel voortduren.

De polder en het middenveld zijn altijd het domein van de christendemocratische politiek geweest. De institutionele vernieuwing mag wel eens krachtig ter hand worden genomen voordat de hele zaak speelbal wordt van óf de markt óf de overheid.